

Bohusarvet

Tidskrift för Bohusläns hembygdsförbund 2021:4 årgång 15

Årets hembygdsbok

Kulturmiljöer – upplev på flera sätt

Kvinnor och demokrati – då & nu

Ur innehållet

Bohusarvets formgivare pristagare i fototävling	3
Kvinnor som kämpade för kvinnlig rösträtt	Tema demokrati 4
De förlorade sin rösträtt 1921	Tema demokrati 6
Demokratiska byggnader	Tema demokrati 7
Möt Karin Askberger – vill göra människan bakom händelsen synlig	Tema hembygdsforskare 8
Demokratilabbet	Tema demokrati 10
Vad gör en kulturmiljöstrateg på Sveriges hembygdsförbund?	11
Restaurering av gärdesgård	12
Luften är fri! Bohusläns museums friluftsdagar	14
En nutida finnväverska	16
Bohusläns hembygdsförbunds årsmöte	18
Tips från Bohusläns museum	19
Boktips	20
Notiser	22

Omslag fram
Foto Marika Russberg

Omslag bak
Foto Spekeröds hembygdsförening.
Läs om gärdesgårdar på sidan 12.

100 år senare...

Samma dag som dessa rader börjar skrivas röstar riksdagen ja till Sveriges första kvinnliga statsminister Magdalena Andersson. Att hon samma dag avgår och några dagar senare åter röstades fram som statsminister kommer också att ingå i historieskrivningen.

Att det tog 100 år för Sverige att få sin första kvinnliga statsminister har många förvånats över. Kvinnor i Sverige fick rösträtt relativt tidigt jämfört med kvinnor i andra länder i vår närhet.

Om några av de kvinnor som kämpade för just detta har du kunnat läsa om i Bohusarvet under hela året och i detta nummer möter du ytterligare två, Gertrud Zachau och Tekla Nyberg.

Du får också möta ytterligare en kvinna, Karin Askberger, som i nutid lyfter frågor kring demokrati och kulturarv i böcker, projekt och mera.

Det lackar mot jul och detta nummer innehåller extra många tips på läsning. Några av böckerna har utsetts till Årets hembygdsbok, skrift och övriga publikation som Bohusläns hembygdsförbund varje år utser bland medlemsföreningarnas publikationer.

Du får också tips om hur du hemifrån via din skärm kan uppleva utställningar eller besöka platser som berättar om människor och händelser runt om i Bohuslän.

Med önskan om en fin jul!

Bohusarvets Harri Kantola pristagare i världens största fototävling med kulturarvet i fokus

Harri Kantola, som är ansvarig för Bohusarvets grafiska form och layout, har vunnit tredje pris i Wiki Loves Monuments 2021 med en av sina bilder.

För elfte året i rad har Wikimedia Sverige anordnat den svenska deltävlingen av Wiki Loves Monument, världens största fototävling där kulturarvet står i fokus.

Reglerna är enkla: i september månad kan vem som helst fotografera och ladda upp bilder på listat kulturarv i Sverige. En nationell jury utser de tio bästa bilderna, som går direkt vidare till den internationella finalen. I den svenska juryn ingår både representanter från Wikipediagemenskapen, tidigare vinnare i Wiki Loves-tävlingarna samt medarbetare på Riksantikvarieämbetet, Sjöhistoriska museet och Arbetsmuseum. Juryns bredd gör att både användbarheten för Wikipediaartiklar, dokumentationsvärdet för kulturarvsinstitutionerna samt inte minst bildernas estetiska värden bedöms och kommer till sin rätt.

När vinnarna presenterades i början av december lyftes att Harri Kantolas bild förenar nytta med nöje, att det är en väldigt snygg bild som också ger mycket information om platsen och som kommer att vara till nytta under lång tid. Det berättades också att många som deltar i tävlingen är fotografer som deltagit under många år, men att Harri Kantola deltar i

I och med detta nummer så har Bohusarvet utkommit i femton årgångar och Bohusarvets redaktionsråd tillsammans med ytterligare några personer klurar för tillfället kring hur Bohusarvet ska kunna utvecklas framöver. Vi är intresserade av vad du som läsare tycker om Bohusarvet? Vad vill du läsa om i Bohusarvet? Vad uppskattar du med Bohusarvet idag? Har du förslag på förändringar? Berätta för oss i redaktionsrådet! Kontaktuppgifter på sista sidan.

Marika Russberg
Redaktör

Julklappspapper ur Bohusläns museums samlingar

tävlingen för första gången. I år hade 1971 bilder laddats upp till tävlingen.

Bohusarvets redaktionsråd och Bohusläns hembygdsförbund säger stort grattis till Harri och är stolta över att det är Harri som gör den grafiska formen och layouten för Bohusarvet!

Ales stenar i Skåne. Bilden vann tredje pris i tävlingen Wiki Loves Monuments.

Foto Harri Kantola, ansvarig för grafisk form och layout för Bohusarvet

Kvinnor som kämpade för kvinnlig rösträtt

Under hela året har du i Bohusarvet kunnat läsa om kvinnor som deltog i kampen för att kvinnor skulle få rösträtt, något som skedde för 100 år sedan i år. Bohusläns museums projekt MOD2021 berättar mer om dessa kvinnor och om kampen för jämlikhet. Redan nu finns en digital plattform om MOD2021 och i vår öppnar en utställning på Bohusläns museum. Du kommer också att kunna uppleva delar av utställningen hos Bohusläns hembygdsförbunds medlemsföreningar runt om i Bohuslän. Mer om detta i kommande nummer av Bohusarvet.

Gertrud Zachau

1872-1953

Rösträttskämpe och gymnastikdirektör

På 1800-talet fanns det regler som stoppade kvinnor från att idrotta. Samhället sa att kvinnor skulle ha på sig långa kjolar och korsett, ett plagg som genom hård snörning formade kvinnokroppen till tidens ideal. En som ville kunna idrotta utan att bli begränsad av de kläder hon var tvungen att bära

Gertrud Zachau.

Foto privat.

var Gertrud Zachau. Tillsammans med sin syster Tyra och deras vänner i Gymnastiksällskapet Sköldmön – den första gymnastikföreningen för kvinnor – gjorde Gertrud uppror mot korsetten och skapade nya förutsättningar för att kvinnor skulle kunna idrotta, på samma villkor som män.

Gertrud föddes 1872 i Vänersborg och blev tidigt intresserad av kvinnans rättigheter. Hon skrev i sin dagbok att gymnastik och att röra på sig var viktigt oberoende av kön och 1892 flyttade hon till Stockholm för att studera rörelselära på Gymnastiska centralinstitutet.

1895 gifte sig Gertrud med Arthur Zachau, som ägde tändsticksfabriken i Uddevalla. Hon såg då sin chans att, tillsammans med honom, börja förbättra arbetsvillkoren för fabriksarbetarna där. Bland annat fick de försäkringar, bättre arbetarbostäder och kvinnorna fick rätt till två dagars betald ledighet när de fött barn, utöver den obetalda lediga veckan de hade lagstadgad rätt till.

1905 var Gertrud med och startade den lokala rösträttsföreningen i Uddevalla. Hon blev vald till ordförande och fick också sitta med i landsföreningens styrelse. Samma år valdes hon, tillsammans med några andra av landets främsta rösträttskämpar, lämna över namnlistor där personer skrivit under för att kräva rösträtt för kvinnor, till kung Oscar II och statsminister Arvid Lindman. Medan andra städer i Sverige hade mellan fem och tio underskrifter på sina listor, hade Gertrud och styrelsen i Uddevalla lyckats samla in 105 underskrifter.

När lagen om allmän och lika rösträtt röstades igenom 1919 hade Gertrud Zachau aktivt kämpat för kvinnors rättigheter i över 30 år. När hon dog 1953 hade kvinnor fått börja tävla i vissa grenar på OS, men det är först nu på 2000-talet som alla grenar är öppna för kvinnor.

Gertrud Zachau på båtutur.

Foto privat.

Tekla Nyberg

1851-1931

Äventyrare

Under Tekla Nybergs ungdom ansåg samhället att kvinnor inte skulle resa ensam. Tekla drömde om att se världen och lät inte samhällets regler stoppa henne. När Tekla mötte motstånd för att hon ville resa ensam, löste hon problemet genom att låtsas att hennes bror skulle följa med, vilket han aldrig gjorde. Upptäckarlusten tog henne till platser som USA, Australien, Indien och Afrika.

Tekla föddes och växte upp i Uddevalla. Redan som ung ifrågasatte hon samhällets syn på att kvinnor inte var lika mycket värda som män. I hennes dagbok, som är bevarad än idag, skrev hon; ”om jag inte får äga min röst är livet ingenting värt, varför är mitt jag mindre värt än min brors, min fars? Varför ska jag ägas likt kossan i hagen? Kommer jag få älska den jag vill eller kommer min vilja dränkas i någon annans krav och äganderätt över mig?”. Samhällets orättvisor påverkade henne och hon brann hela livet för alla människors lika värde.

Tekla var en kreativ och konstnärlig person som tyckte om att teckna och måla. Hon var elev på Eva Rodhes Elementarläroverk för flickor och fick där praktiskt utveckla sitt tecknande. När Tekla sedan återvände efter sina resor, fick hon jobb som teckningslärare på skolan, men när Eva Rodhe slutade bestämde sig Tekla för att istället bli brandförsäkringsagent. Hon var aktiv i kampen för kvinnlig rösträtt och fungerade ofta som språkrör då hon hade lätt för att få människor att lyssna och på så sätt kunde föra fram sitt budskap.

I slutet av sitt liv levde Tekla tillsammans med sina systerdöttrar, Signe och Elin Malmgren. De reste tillsammans till Egypten när Tekla var i 70-årsåldern och hann tio år senare med en sista resa som gick till Alperna.

Genom sin livsglöd och modiga sätt att leva sitt liv upp-

Tekla Nyberg.

Ur Bohusläns museums samlingar.

muntrade och påverkade Tekla andra kvinnor att stå upp för sina egna drömmar och rättigheter. När hon dog, 80 år gammal, stod det i tidningen Bohusläningen att den välkända Tekla Nyberg hade avlidit, känd för sina modiga resor till när och fjärran.

Text från Bohusläns museums MOD2021

Läs mer på mod2021.se

Jenny Gillersted, projektledare för MOD2021, letar och hittar hela tiden ny kunskap om kvinnorna som kämpade för jämlikhet och rösträtt för 100 år sedan. Här ett foto som Jenny fann på en vind för ett par veckor sedan. Fotot är taget i Egypten 1921 på en resa Gertrud Zachau och Tekla Nyberg gjorde. Gertrud i främre raden, på den tredje kamelen från höger, och Tekla i övre raden, på den fjärde kamelen från höger.

Jenny har tidigare läst om resan i Teklas dagbok där Tekla bland annat skriver att hon föll av kamelen och fick sand i hela ansiktet.

Foto privat

De förlorade sin rösträtt 1921

Samtidigt som den så kallade allmänna och lika rösträtten infördes år 1921 så introducerades nya rösträttsbegränsningar. Det innebar faktiskt att vissa tidigare röstberättigade medborgare fråntogs sin rösträtt.

Att vissa tidigare röstberättigade förlorade sin rösträtt var en konsekvens av de beslut som fattades om rösträttens åldersgränser. Dessa beslut tillkom som ett resultat av många och långa förhandlingar som slutade i kompromisser mellan rösträttens förspråkare och motståndare. De rörde både rösträtten till andra och första kammaren, kommunala val och valen till landstingen.

Den allmänna och lika rösträtten infördes i flera steg. År 1909 beslutade riksdagen om utökad rösträtt för män till andra kammaren. Samtidigt höjdes dock rösträttsåldern från 21 år till 24 år. Kravet på en viss inkomst eller egendom togs bort men nu infördes istället andra så kallade rösträttsstreck. Rösträttsåldern till de kommunala valen förblev 21 år men begränsades av en 40-gradig inkomstbaserad rösträttskala. En förmögen person kunde alltså ha upp till 40 röster. Även ogifta kvinnor över 21 års ålder med inkomst och som hade betalat skatt hade rösträtt i de kommunala valen.

Det första valet till andra kammaren efter beslutet 1909 ägde rum 1911. Hade rösträttsåldern inte ändrats till 24 år skulle 181 430 i åldern 21–24 av den myndiga manliga befolkningen fått rösta om de hade tillräckligt hög inkomst. I städerna hade manliga industriarbetare i allmänhet en tillräckligt hög inkomst för att få rösta redan före 1909 till skillnad från landsbygdsarbetare. Det stora antalet unga arbetare i städerna innebar att beslutet fick större konsekvenser där än på landsbygden.

Myndiga utan rösträtt

Mellan åren 1918 och 1921 beslutade riksdagen om det som brukar kallas allmän och lika rösträtt för alla svenska medborgare. Rösträttsåldern till andra kammaren och till de kommunala valen blev 23 år medan rösträtten till landstingen och därmed till första kammaren höjdes till 27 år. I samtliga fall skulle den röstande ha uppnått rösträttsåldern året före valet. Det innebar att unga ogifta och skattebetalande kvinnor förlorade rätten att rösta i kommunalvalen tills året efter de hade fyllt 23. I valen till landstingen och därmed till första kammaren fick de, precis som männen, rösta först efter att de hade fyllt 27. Eftersom inkomststrecken togs bort så blev rösträtten nu lika. Men var rösträtten verkligen allmän när myndiga medborgare, alltså de som uppnått myndighetsåldern 21 år men ännu inte fyllt 23 eller 27, inte fick rösta?

Av de som var myndiga år 1921 så var det cirka 588 000 i åldern 21–27 (16 procent) som inte fick rösträtt till landstingen, och därmed indirekt till första kammaren, medan 138 092 kvinnor i åldern 21–23 (7,5 procent) och 137 591 (8,2 procent) män inte fick rösträtt i kommuner och till andra kammaren. Rösträttsåldern till andra kammaren sänktes dock till 23 år, vilket innebar att ytterligare ett åldersår av männen fick rösträtt.

Förstamajdemonstration på Kungsgatan i Stockholm 1934. Rösträttsåldern var vid denna tid 23 år fyllda året före val till andra kammaren och kommunerna, och 27 år fyllda året före val till första kammaren.

Foto Axel Malmström / ARAB fotosamling.

Ogifta kvinnor i åldern 21–23 förlorade alltså sin rösträtt i de kommunala valen. En majoritet av kvinnorna i åldern 21–23 var på grund av den höga äktenskapsåldern fortfarande ogifta (och därmed betraktade som självförsörjande), men det är naturligtvis osäkert om dessa 65 000 kvinnor på landsbygden och 35 731 i städerna var registrerade som skattebetalande samt hade betalat sin skatt och därför räknades som röstberättigade. Den manliga befolkningen över 24 hade tidigare kunna rösta i landstingsvalen men fick nu vänta tills de var 27 år gamla. Också en del män förlorade på det här sättet sin rösträtt. Besluten innebar också att en medborgare som var valbar till andra kammaren vid 23 års ålder inte fick rösta till första kammaren.

Rösträtten 1921 – inte så allmän

Utvidgningen av rösträtten under åren 1918–1921 betydde alltså inte att den blev *allmän* i betydelsen att den omfattade alla myndiga medborgare på alla politiska nivåer. Priset för genomförandet av *lika* rösträtt blev istället att vissa utslöts från delaktighet i den politiska ordningen. Bland dessa just unga människor som fråntogs sin rösträtt när åldersgränserna ändrades.

Det finns mycket som talar för att besluten 1918–1921, och de föregående partikompromisserna, var ett uttryck för missräksamheten mot städernas och bruksorternas unga ogifta och rörliga befolkning. Deras ansvarstagande, sociala stabilitet och politiska mogenhet ifrågasattes. Demokratien kunde inte bli allmän på så sätt att den omfattade dessa unga myndiga medborgare förrän de hade visat sin politiska och medborgliga mogenhet. Det skulle dröja till 1940-talet.

Text Bengt Sandin, docent i historia vid Lunds universitet och professor emeritus i Tema Barn vid Linköpings Universitet, samt forskare vid Arbetarrörelsen Arkiv och Bibliotek.

Text från Demokrati100, "De förlorade sin rösträtt 1921", artikel på Demokrati100.se, www.demokrati100.se/de-forlorade-sin-rostratt-1921/ (hämtad 2021-11-18).

Hundraårigt politiskt tryck i digital form

Lika snabba som dagens inlägg på bloggar eller andra sociala medier var de förstas inte. Men utifrån mediasituationen för cirka hundra år sedan var de snabba nog. De politiska broschyrer som utgavs vid 1900-talets början var ganska enkla att framställa, och dessutom billiga.

De kunde bestå av tal som någon framstående politiker hållit eller ha skrivits direkt för broschyrformen. Sidantalet varierade naturligt nog. Några kunde ha blygsamma 8–16 sidor, andra uppemot 80–100. Tonläget kunde vara uppskruvat, och angreppen på motståndarna hätska – ytterligare en jämförelsepunkt med dagens debatter.

Gemensamt var att de – om än på olika sätt – ville påverka opinionen i tidens centrala politiska stridsämnen: rösträtten och kraven på en demokratisk författning, kvinnans ställning, freden, försvaret, kyrkan och andra frågor.

Ur Kungliga bibliotekets samling av broschyrer har nu ett 30-tal valts ut för digitalisering av Demokrati100. Tanken är att olika politiska och ideologiska inlägg ska lyftas fram, skrivna av kvinnor såväl som män och både innehålla dagsaktuella och mer långlivade frågor. Den äldsta, från 1903, är skolreformatorn Anna Whitlocks Bör den svenska kvinnan erhålla politisk rösträtt? Att hon svarade ja på den frågan var inte överraskande. Yngst är socialisten Fredrik Ströms Vår hållning till oxkommunisterna, SKP, utgiven 1924. Ström hade då lämnat den vänsterrörelse han anslutit sig till i samband med utbrytningen från Socialdemokraterna 1917. Vid andrakammarvalet

1920 hade hans långtgående vänstersyn ännu varit intakt, illustrerat av broschyren Leve rådsrepubliken Sverige! Ned med blocket Trygger – Edén – Branting! Tal till valmännen. Högermannen Trygger, liberalen Edén och socialdemokraten Branting satt alla i samma båt, ansåg Ström. ("Oxkommunisterna" var ett öknamn på de Moskvatrogna kommunisterna och "Sverige" stavades så av tidens språkreformatorer.)

Stridsglad – och mångordig – var också socialisten Hinke Bergegren i Allarm! Tryckt och otryckt både gammalt och nytt från många olika områden: antimilitaristiskt, avslöjande och hädiskt, om nöd och hyckleri, om klasskamp och socialism, 1915

Ett lugnare tonläge representerar Ellen Keys Kriget, freden och framtiden, 1914. Samma tema behandlas i en broschyr utgiven av två av tidens mest berömda svenska författare, Selma Lagerlöf och Elin Wägner, Fred från 1916.

Många andra röster från början av 1900-talet kommer nu genom digitaliseringen lättare oss till mötes. En av dem är den tjugoårige Per Albin Hansson med Den socialdemokratiska ungdomsrörelsen, 1905. En duktig skribent och talare, men hans roll som landets ledare under flera decennier var ännu oskriven. Genom digitaliseringen har hans ord dock lyfts in i dagens medietekniska landskap.

Text: Torbjörn Nilsson, "Hundraårigt politiskt tryck i digital form", artikel på Demokrati100.se, www.demokrati100.se (hämtad 2021-12-06)

Digital utställning – Demokratins byggnader

År 2021 firar vi demokratin i Sverige 100 år! Framför allt uppmärksammas att allmän och lika rösträtt för alla infördes 1921.

I den digitala utställningen *Demokratins byggnader* uppmärksammas byggnader som hör samman med ett demokratiskt samhälle, byggnader som kommunhus och Folkets hus. Många byggnader är ritade av välkända arkitekter och

omsorgen om material och detaljer är ofta unik. Utställningen visar fotografier ur Riksantikvarieämbetets arkiv och utställningen är ett av Riksantikvarieämbetets bidrag till regeringens nationella kraftsamling "Demokrati 100 år – samling för en stark demokrati".

Källa Riksantikvarieämbetet

Mölnadal stadshus. Foto Ylva Schmidt 2021 (CC BY)

Folkets hus i Göteborg. Foto Ylva Schmidt i juli 2021 (CC BY)

Att göra människan bakom händelserna synlig

Karin Askbergers drivkraft

I Bohusarvet får du möta personer som brinner för lokalhistoria, kulturhistoria och kulturarv. I år har du fått möta hembygdsforskare som gräver i historien, hittar ny kunskap som förmedlas via böcker och skrifter. I detta nummer får du möta Karin Askberger som drivs av att synliggöra de enskilda personerna bakom historiska händelser och av att få barn och unga att upptäcka och uppleva kulturhistoria och kulturarv, och allra helst sin egen historia, på sin plats på jorden. Karin är bland annat engagerad i Krokstads Folkets husförening och initiativtagare till projekt på tema demokrati för barn och unga.

Från staden till landet

Intresset för kulturhistoria, kulturarv och den lokala historien tog fart när Karin Askberger med familj flyttade från storstaden till det lilla samhället Krokstrand i norra Bohuslän 1979. –Det fanns en längtan bort från storstaden, minns Karin. I Krokstrand var platsens historia som bland annat stenhuggarbygd central, liksom Folkets hus som ligger mitt i samhället. –Vi som flyttade till Krokstrand blev som en liten koloni i samhället, en integrerad koloni, konstaterar Karin. –I Folkets hus kunde våra barn förutom att träffas för att leka också till exempel spela teater och mycket annat. Våra barn blev fullfjädrade kulturskapare tack vare detta.

Krokstrands Folkets hus anses vara Bohusläns äldsta Folkets hus, byggt 1902. Då var Krokstrand ett blomstrande industrisamhälle tack vare stenhuggerinäringen. Under en tid hade Krokstrand fler invånare än Strömstad. –Då levde 2 000 personer i Krokstrand, idag är vi cirka 200 invånare, berättar Karin. Men då som nu är Folkets hus en viktig och central plats i samhället, och då som nu är det platsen där alla kan göra sin röst hörd. –Folkets hus tillkomst innebar att ordet var fritt. När Folkets hus byggts behövde stenhuggerarna inte längre mötas i skogen för att dryfta sina åsikter.

Folkets hus blev en symbol för det demokratiska samhället. Och denna historia och frågor kring demokrati lyfter Folkets husföreningen i Krokstrand, där Karin är aktiv.

Förankra kulturarvet i vardagen

Karin är skribent och har gett ut ett stort antal böcker och skrifter, om en seglats med Medelhavet som mål, om Strömstad som havskurort, om Svinesundsbrons 75-års jubileum och så klart om Krokstrand. –Kulturhistoria och kulturarv har blivit min grej, konstaterar Karin. –Kulturarv är så påtagligt. Alla vi människor har det runt oss och vi har att förhålla oss till det. Jag fascineras av att överföra komplexa samband till vår vardag.

–Jag vill gärna vara en länk som kopplar samman saker och

Porträtt av Karin Askberger.

Foto Karin Björk

öppnar ögonen för dessa samband. Som förankrar kulturarvet i människors vardag och liv. Karin är som sagt aktiv i Krokstrands Folkets husförening och de senaste åren har flera projekt om demokrati drivits av föreningen. Ett projekt har varit *Ordet är fritt* och i år har *Demokrati-labbet* lanserats för femteklasser i Strömstad, om detta kan du läsa på sidan 10.

Hembygd och hemma

Jag frågar Karin hur hon ser på begreppet hembygd eller hembygder och begreppet hemma. Karin menar att det är när vi tar del av, engagerar oss och skapar själva i vår närmiljö som vårt hemma blir till, som vår hembygd tar form. –När vi flyttade till Krokstrand och skapade aktiviteter för bland annat våra barn började vår nya hembygd att skapas. Vi var producenter av upplevelser och kultur. Idag tänker jag

Karin Askberger tillsammans med en bild på sin mormor Emma Hagström. Emma knackade dörr i Ludvika för att samla namn till namninsamling med krav på kvinnlig rösträtt. Karins hatt är en skapad replik av mormors hatt.

Foto Margareta Lundberg

att många istället endast konsumerar kulturupplevelser och då på en annan plats än hemma. När du känner hembygdskänsla är du inte konsument, du är medskapare, passivt eller aktivt, i samhällsbygget, förtydligar Karin.

Att göra människan synlig

Karin har intervjuat många människor till sina dokumentationer inför bland annat bokprojekt. Många är de som berättat om sina liv för Karin och ur dessa berättelser har Karin dokumenterat traditioner kring musik, språk, hantverk och mycket mer. –Att göra människan synlig bakom de historiska händelserna och minnena är fascinerande. Jag har

Titelsida, Krokstrand – resning i stenhuggarsamhället.

Av Karin Askberger.

Foto Fredrik Pleijel. Ljussättning: Hampus Sjöström.

också upptäckt sekundärberättelser i mina intervjuer av personer. Jag kan ha haft ett syfte för samtalet med en person, frågor om specifika händelser eller företeelser. När jag sedan gått tillbaka till mina anteckningar har jag upptäckt andra berättelser om andra saker. Så var det till exempel med berättelser om Bohus Stickning. Berättelser om hantverket dök upp titt som tätt i samtalen med kvinnor Karin mötte. Nu har Karin samlat alla dessa berättelser och hållit föredrag om stickerskor i samband med de arrangemang som ägt rum om Bohus Stickning.

Ett av Karins pågående projekt handlar om Skee kyrkas altarskåp. –Altarskåpet är från sent 1400-tal och är placerat i kyrkans medeltida korsvalv. Jag har bland annat utforskat de tolv helgonens berättelser. Åtta av dem är kvinnor, vilket väcker nyfikenhet i sig. Jag vill försöka förstå kraftfältet mellan dessa undergörare i sina nischer och deras ”följare” ute i kyrkans mörker.

De som gör fotarbetet

På frågan om personer som inspirerar Karin svarar hon att det är de som gjort och gör fotarbetet, och dessa personer är ofta osynliga, både i historien och idag. Karin exemplifierar detta med att de kvinnor som var de första som gick och röstade i Krokstrands Folkets hus berör henne mycket mer än de kvinnliga rösträttskämpar som ofta lyfts fram i dessa sammanhang. –När jag hittade namnen på tio kvinnor i Krokstrand som röstade i Krokstrands Folkets hus 1921, då blev jag berörd, det är dessa människor jag vill synliggöra, det är här mitt hjärta finns. Namnen hittade Karin i röstlängder och med hjälp av släktingar har foton plockats fram och monterats som collage på pelare. I Karins egen historia

finns också koppling till rösträttskampen. –Min mormor gick och knackade dörr i Ludvika för att samla namn till namninsamling för kvinnlig rösträtt.

Karin är sedan en tid tillbaka engagerad i NAV – industrihistoria och arbetslivsmuseer i väst. Här finns många ideella krafter som till exempel driver mindre museer. –De som är besjälade av sitt ämne och som på sin fritid engagerar sig på detta sätt, de är fantastiska! De är mina förebilder.

Demokrati-labbet

Femteklassare i Strömstad får upptäcka och uppleva olika aspekter på demokrati

Krokstrands Folkets hus

Krokstrands Folkets hus är en eternell – en överlevare – mellan granitberg och gröna dalar. Krokstrands Folkets hus är byggt 1902 och är Bohusläns äldsta Folkets hus. Det unika är att huset fyller samma behov i dag som igår: att vara en plats där man kan göra sin röst hörd.

Genom gamla protokollsböcker, uthyrningsliggare och intervjuer kan vi veva tiden tillbaka till stenhuggarsamhällets pionjärer, de som ville bygga sitt samhälle på demokratiens grund. ”Vi har inget att förlora utom våra bojor men en värld att vinna.”, textades på standaren, liksom ”Nykterhet, upplysning och människovärde”.

Demokrati-labbet vänder sig till Strömstads femteklassare. Handslaget är den röda tråden under dagen. Handslaget är symbolen för rösterna som utifrån vitt skilda ståndpunkter kan enas. Handslaget är motsatsen till krig.

Karin summerar sitt intresse och drivkraft att syssla med det hon gör med att hon ser det som sitt uppdrag. –Jag ser det som att jag gett mig själv uppdraget att se de saker vi har precis framför oss, saker som ofta är speciella utan att vi ser det. Att kunna beskriva detta på ett förmedlande sätt, att bjuda in andra att upptäcka och bli intresserade. Och speciellt barn och unga. Det är min drivkraft!

Text Marika Russberg

Dagen startar med en vandring runt Krokstrands stenhuggarsamhälle med spännande berättelser om levnadsvillkoren som ofta var usla med hunger, sjukdomar och långa arbetsdagar. Det är här man förstår hur idéer om rättvisa och demokrati började gro. Sedan följer lek och skulpturbygge med knott, smågatsten, på hamnplanen. Efter lunchen kring eldstaden går vi in i Folkets hus och skapar en gestaltning av demokratiens framväxt i Krokstrand – demokratispel i fyra hörn – som sträcker sig från inköpet av den första talarstolen och fram till att kvinnorna fick kliva över tröskeln och rösta för första gången i ett riksdagsval. *Demokrati-labbet* avslutas med filmen Granitbergens döttrar.

I samråd med lärarna knyter *Demokrati-labbet* an till läroplanen, med både förberedelser och efterarbete.

Text Krokstrands Folkets hus/kulturutskottet som arbetar med att utveckla Folkets hus till ett demokratiminne och ett centrum för utforskande av demokratin.

Med stöd från Strömstads kommun.

Demokrati-labbet i Krokstrands Folkets Hus med en klass 5. Gunilla Sjöström till vänster i talarstolen som Serafia Svensson, en av rösträttskämparna i Krokstrand i början av 1900-talet. Serafia syns på bilden vid Gunilla. Övriga kvinnor på bilden är också kvinnor från Krokstrand som stod upp för kvinnans rättigheter och kämpade för demokrati, från vänster i bakre raden: Olivia Fredman och Elida Johansson, i främre raden: Ottilia Olausson, Maria Karlsson, Charlotta Qvarford och Charlotta Gabrielsson. Längst till höger Karin Askberger, läs mer om Karin på sidan 8.

Foto Karin Björk

Vad gör en kulturmiljöstrateg på Sveriges hembygdsförbund?

Helena Rosenberg, kulturmiljöstrateg, Sveriges hembygdsförbund
Foto Michael Johansson

Helena har renoverat och väckt nytt liv i en undantagsstuga som hon ägt i tio år nu. Stugan ligger i byn Häggemåla i Ålems socken, Mönsterås kommun, några mil norr om Kalmar. Helena har återställt grusgången och glasverandan, bytt tak, målat fasaden, restaurerat fönster och skorsten.

Foto Helena Rosenberg

Som födelsedagspresent till mig själv köpte jag i år ett par gummistövlar och en härva varpgarn till vävstolen. Det slog mig då att det säger en del om vem jag är, både vad jag gjort tidigare och var jag är nu i livet.

Jag har en textil bakgrund och ett intresse för odling, båda intressena har jag fått från mina förfäder som var sömmerskor och trädgårdsmästare i flera led.

Redan som 7-åring ville jag bli klädskapare och på gymnasiet utbildade jag mig till sömmerska, damskräddare och sedan tillskärare. Den utbildningen gav mig sedan arbete både på Skansens klädkammare, Kungliga Husgerådskammaren och Gunnebo slott. Däremellan arbetade jag bland annat med digitaliseringsprojekt om konstsamlingen på Nationalmuseum och katalogisering av föremål på Livrustkammaren.

Åren på de olika museerna inspirerade mig till att börja läsa på universitetet. Min inriktning blev historia och konsthistoria och jag har efter studierna arbetat i nära tio år på olika länsstyrelser med frågor kring kulturhistorisk bebyggelse. Några år på Riksantikvarieämbetet och ett regionmuseum har jag också hunnit med.

Detta bagage har jag tagit med mig till min nya tjänst som kulturmiljöstrateg på Sveriges hembygdsförbund. Det är första gången jag arbetar inom den ideella sektorn och jag känner redan att det passar mig riktigt bra. Jag skulle till och med vilja påstå att det är den roligaste och kanske viktigaste uppdraget man kan ha som kulturmiljövårdare i Sverige. Det beror på att hembygdsrörelsens medlemsantal är så stort och att ni gör ett så viktigt arbete för kulturarvet ute i alla landsändar. Att få företräda er när det gäller kulturmiljö i de olika nationella nätverken som rör kulturlandskapet är ansvarstyngt – men just därför angeläget.

Som strateg får jag föreslå på vilket sätt Sveriges hembygdsförbund kan arbeta med kulturmiljön och kulturlandskapen. I det uppdraget ligger att komma på verksamheter som kan vara till gagn för hembygdsföreningarna. Under min första tid i den nya tjänsten har jag dragit i gång kartläggningen av hembygdsrörelsens byggnader. Om vi vet vilka sorts byggnader som finns blir det lättare för mig att representera er i nätverken men även att kunna rikta olika former av insatser inom organisationen. Dels kan det innebära att vi på ett mer trovärdigt sätt kan försöka få politikerna att avsätta mer medel till de byggnader som har regional och lokal betydelse ur ett kulturhistoriskt perspektiv, dels kan det handla om att arrangera seminarier för att öka kunskapen om förvaltning av kulturmiljöer. I höst har jag hållit i en seminarierie om god förvaltning av kulturmiljöer som går under namnet ”Hus med historia”.

Ett annat arbete som är på gång är att göra medlemsinformationen om kulturlandskapets olika delar mer tillgänglig på vår hemsida hembygd.se, vilket går under arbetsnamnet

”För Hembygdsvårdaren”. På webbplatsen ska det finnas tips om hur du kan söka mer information och kunskap i ämnet. Vi tänker oss även att skapa forum där medlemmar med liknande intressen kan få kontakt och diskutera med varandra. Redan nu har vi startat en Facebookgrupp med namnet SHF Byggnadsvård, där det under advent även finns en julkalender om kulturarvet. Fram till sommaren 2022 är planen att arbeta med det bebyggda landskapet. Det är spännande eftersom det både handlar om hembygdsvårdningarnas egna byggnader och annan bebyggelse som är av allmänt intresse, och som föreningarna har kunskap om. Nästa sommar hoppas jag att vi kan fokusera mer på odlingslandskapet, såväl det öppna brukade landskapet som trädgårdar, ängs- och hagmarker, där både flora och fauna samverkar.

Text Helena Rosenberg, kulturmiljöstrateg Sveriges hembygdsförbund

Texten har tidigare publicerats i Ledungen, tidning för Stockholms läns hembygdsförbund.

Hållbara landskap, skrift utgiven av Sveriges hembygdsförbund.

Natur- och kulturlandskapet är ett av hembygdsvårdens viktigaste arbetsområden. I Sveriges hembygdsvårdningsprogram Hållbara landskap beskrivs hembygdsvårdens syn på en hållbar utveckling av landskapen med särskilt fokus på fyra landskapstyper: sjö- och vattenlandskapet, skogslandskapet, odlingslandskapet och det bebyggda landskapet.

Det är i natur- och kulturlandskapet vi alla lever. Det lokala landskapet är det som hembygdsvården kallar hembygden. Hur landskapet tas tillvara, används och utvecklas är avgörande för hur människor trivs och känner sig hemma. Hembygdsvårdens arbete med landskapet bidrar till en hållbar samhällsutveckling och goda livsmiljöer.

Landskapet har alltid förändrats, av människan och av naturen. Kunskap om natur- och kulturlandskapet som kulturarv är en viktig grund för hemkänsla, identitet och sammanhållning. För det krävs att kunskapen tas tillvara och att den levandegörs och samt sprids till många. Om man förstår det förflutna kan man på ett bättre och mer hållbart sätt planera för framtiden, där tillvaratagandet av landskapet är en del av utvecklingen.

Kurs i restaurering av stengärdsgårdar

Spekeröds hembygdsvårdning

Det startade som en idé från en styrelseledamot i Spekeröds hembygdsvårdning. –Vi som bland annat ska ansvara för kulturarven borde väl också titta på de gårdsgårdar som förfaller ute på våra åkrar och se om vi kan göra en insats för dem? Detta satte bollen i rullning..

Vi fann en lokal kunskapskraft i Knut Knutsen som efter viss tvekan tog sig an projektet med hull och hår. Det blev så stort intresse att vi kunde fylla kursen med råge med tio deltagare.

På Knuts initiativ anordnades studieresor, en till Ramsön, Jörlanda. Ramsön förvaltas av Västkuststiftelsen och där finns en uppsjö av fina stengärdsgårdar. Vi besökte också Övre Röra i Svartedalen, Spekeröd, där Gustav Gunnarsson återställt över 1 000 meter gårdsgård samt en fågata.

Alla deltagare blev så uppfyllda av dessa gårdsgårdar att det var med stor iver vi tog oss an de två praktiska dagarna med att restaurera cirka 20 meter av föreningens stengärdsgård. Knut lärde oss hur vi med vår egen kroppskraft samt spett, spade och kofot kunde förflytta 100 kilos bottenstenar på ett enkelt sätt genom att vagga fram dem och att stenar ovanpå skulle ha minst tre stödytor för att ligga stabilt. Tålmodigprövande men ack så roligt.

Föreningen fick stöd från Studieförbundet Vuxenskolan med administration och deltagarmaterial.

Finansieringen fick vi genom bidrag från Riksantikvarieämbetet samt en deltagaravgift som gjorde att föreningens

Några av deltagarna på kursen, från höger Emil och Emma samt längst till vänster kursledare Knut.

Foto Spekeröds hembygdsvårdning

kassa också fick ett tillskott samtidigt som vi fick en jättefin gårdsgård.

Lokaltidningen ST-tidningen hjälpte oss att sprida vår idé och det bästa av allt var att föreningen stärktes och att sammanhållningen blev ännu bättre.

Vi hoppas kunna arrangera ännu en kurs framöver.

Text Ewa Fors, ordförande Spekeröds hembygdsvårdning

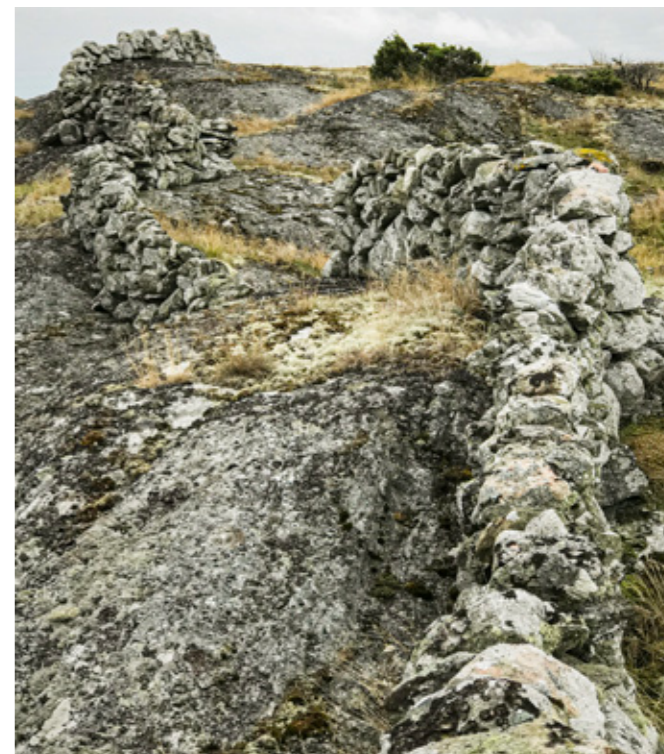

Från vänster Gösta, Roger, Knut (kursledare) och Kay. Här är det stenar som väger uppemot 80 kilo som flyttas på plats.

Foto Spekeröds hembygdsvårdning

Några av alla stenmurar på Ramsön.
Foto Spekeröds hembygdsvårdning

Gärdesgårdar byggdes för att hägna ute djuren från åkrarna. Gärdesgårdarna varierar i utseende och konstruktion, men gemensamt för dem alla är att de är byggda av naturmaterial som trä eller sten. Gärdesgård kommer från fornsvenskans gærpe som betyder gärde eller inhägnat område.

Gärdesgården vid Spekeröds hembygdsvårdning före och efter kursen som föreningen arrangerade. Foto Spekeröds hembygdsvårdning

Hantverkslaboratoriets, som finns i Mariestad och hör till Göteborgs universitet, uppdrag är att dokumentera, säkra och utveckla traditionella hantverkskunskaper inom områdena bygg, kulturlandskap och trädgård. 2012 startade Hantverkslaboratoriet ett projekt kring naturstensmurning och det visade sig att hantverket var eftersatt och svagt och att det behövdes kunskap och information både hos hantverkare och beställare av kulturmiljövårdsarbeten. Hantverkslaboratoriet började samla hantverksinformation genom att

intervjua naturstensmurare, hålla workshops och kurser, dokumentera och filma. Ett resultat blev skriften *Handbok i kallmurning* av Joakim Lilja. Skriften lyfter fram de arbetsätt som är gemensamma för murare, en slags grundläggande principer, men lyfter också fram de lokala särdrag som finns inom hantverket. Detta visar sig bland annat genom språkbruk kring materialet, verktygen och teknikerna. I Hantverkslaboratoriets verksamhetsråd ingår bland andra Sveriges hembygdsvårdning.

Friluftsliv + kulturmiljöer = sant! Friluftslivets år 2021

År 2021 har varit många saker och bland annat har det varit Friluftslivets år. Som ett led i den satsningen fick Bohusläns museum medel från Svenskt friluftsliv till ett projekt som kombinerade friluftsliv med besök i kulturmiljöer. Vi tycker att Friluftsliv och kulturmiljöer hör ihop. Å ena sidan är det är roligt och spännande med ett mål för vandringen, å andra sidan idkar du friluftsliv per automatik för att komma till kulturmiljön. Vägen och målet är målet. Vi har under året försökt inspirera fler till att komma ut i naturen och reflektera över vad vi ser längs vandringen. Varför ligger kulturmiljöerna där de ligger? Hur hänger natur och kulturmiljöer ihop?

Friluftsdagar för stora och små

En satsning var våra friluftsdagar där vi bjöd in arbetsplatser och privatpersoner till lättillgängliga och intressanta natur- och kulturmiljöer. Skalbänkarna i Uddevalla och järnåldersgravfältet Häby-Torp i Munkedal passade utmärkt att vandra i, att undersöka flera lager av kultur och natur och få friskvård på köpet. Världens största skalbankar är en spännande plats där fossila skalrester från istiden har lagrats och

skapat helt unika naturmiljöer. De har under århundranden varit en plats av intresse för människor. Platsen har fascinerat naturvetenskapliga giganter som Carl von Linné, och de kalkrika markerna har också varit föremål för industriell exploatering och motorsport. Järnåldersgravfältet Häby-Torp ligger på en mäktig isälvsavlagringen vid Kärnsjöns sydspets utanför Munkedal. Det är en spännande och naturskön plats med mångtusentals år gammal mänsklig historia och spår av geologiska tidsåldrar.

Tillsammans med elever i åldrarna 5 till 11 år och deras lärare vandrade vi till spännande platser i närheten av skolorna. Ute i landskapet blir natur- och kulturmiljöer lärverktyg som inspirerar och manar till reflektion. Skolbarnen får en personlig och nyanserad relation till sina natur- och kulturmiljöer, det hände här, det angår mig! På vissa platser kommer naturen och kulturen lite i skymundan av vägar och bebyggelse och själva friluftsaspekten kanske inte känns uppenbar. Men om man letar så kan allt finnas. Därför fungerar en vandring i de urbana områdena i trakten kring Dalabergsskolan lika bra som i de mer lantliga miljöerna i Herrestad eller Bokenäs. I skolprogrammet "Lära ute" fick eleverna vandra över stock

Järnåldersgravfältet Häby-Torp, Munkedal. Från vänster Kristina Lindholm och Christina Toreld, Bohusläns museum. Foto Daniel Lindskog

Friluftsdag på Skalbänkarna i Uddevalla.
Foto Bohusläns museum

Lära ute på järnåldersgravfält.
Foto Bohusläns museum

En av de filmer som Bohusläns museums producerat inom Platser att besöka. Filmen berättar om Bro Skvaltkvarn på Orust.
Foto Daniel Lindskog

och sten, längs asfaltsvägar och upptrampade stigar. De fick upptäcka miljöer som rymde allt från stenåldersboplatser till sentida stenmurar och fick närbild med både oxel och komockor. Kändes vägen lång så kunde det avhjälpas med sång eller språng.

Vandring via skärmen

Ibland finns det hinder på vägen för att ta sig ut till natur- och kulturmiljöerna. Då kan en vandring via skärm vara ett alternativ. Bohusläns museum producerar filmerna "Platser att besöka" som tillsammans med information om tillgänglighet och annan digital platsinformation finns på plattformen Kunskapsbanken och i Västra götalandensregionens tillgänglighetsdatabas (TD). Filmerna hittar du via Bohusläns museums hemsida, sök på Kunskapsbanken. I filmerna tar vi med er ut på vandringar och guidningar till kulturmiljöer runt om i Bohuslän. I projektet "Luften är fri" har vi under året informerat om "Platser att besöka" och diskuterat digitala möjligheter i form av visualisering och film med kommuner och föreningar. Allt för att finna vägar ut i landskapet och för att förstå det dolda kulturlandskapet.

Även om Friluftslivets år 2021 går mot sitt slut så finns alla natur- och kulturmiljöer kvar att besöka även kommande år. Så vandra gärna ut i landskapet eller upptäck platserna via skärm!

Text Christina Toreld och Kristina Lindholm,
Bohusläns museum

Marianne Kristiansson

en nutida finnväverska

I tidigare nummer av Bohusarvet har du kunnat läsa om bohuslänsk dubbelväv eller finnväv, en vävteknik som i olika former förekommit i Sverige sedan sen medeltid. Vävarna har speciella mönster och färger och användes traditionellt bland annat som väggbonader, dukar och täcken.

Det är Tom Lundin, professor emeritus vid Uppsala universitet och sommarboende på Tjörn sedan 1948, som skrivit, både om finnvävens historia och om kvinnor som vävt finnväv. I detta nummer får du möta en nutida finnväverska, Marianne Kristiansson.

Tjörns okrönte finnvävsdrottning

Marianne Kristiansson har av Hans Christensson kallats Tjörns okrönte finnvävsdrottning. Hans har skrivit om finnväv, väver själv och konstruerar vävstolar och skriver dataprogram, allt inriktat på finnväv.

Marianne föddes 1936 i Sibräcka Prästgård på Tjörn, där fadern var statare. 1951 flyttade familjen till det huset Norra Bäck, som hennes föräldrar då hade byggt. Huset låg strax intill Billströmska folkhögskolan. Marianne gifte sig 1956 med Ingemar och paret bodde på Hisingen i Göteborg under många år, fram till att Ingemar pensionerades i mitten av 1990-talet. Under tiden i Göteborg arbetade Marianne på ett boende för funktionsnedsatta barn. 1995 flyttade Marianne

och Ingemar till Mariannes föräldrahem på Tjörn och Marianne kunde därefter mera på heltid ägna sig åt vävningen.

Den något äldre väninnan Ally Karlsson hade redan 1970 övertygat Marianne om att de skulle gå en sommarkurs på Billströmska folkhögskolan för att lära sig finnvävstekniken. Deras lärare på kursen var Ulla Feltzing. Redan då vävde Marianne "Fiskarfamiljen" efter ett mönster av Ragnhild Marzelius. Ragnhild (f. 1938) var textillärare och vävlärare och hade gjort mönstret 1963 och sålde det till Ulla Feltzing, som använde det i sin undervisning under 1970-talet (Arlenborg & Feltzing, 1973, sid.51).

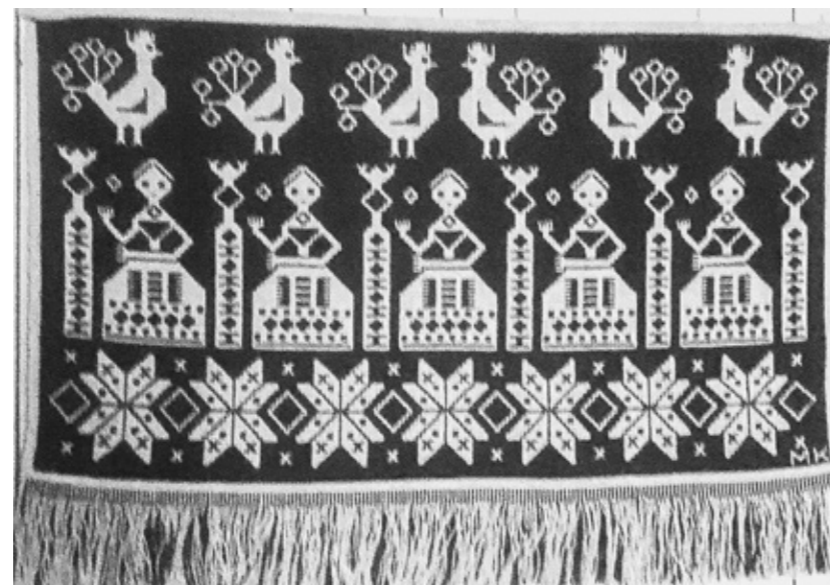
På 1970-talet kom Marianne också i kontakt med väverskan

Fiskarfamiljen, vävd av Marianne Kristiansson 1970. Väven mäter 40 x 60 cm.

Marianne Kristiansson vävde mest de klassiska mönstren, som till exempel jungfrur och tuppen, stjärnor och leopard (lejon).

Vävarna mäter 22x48, 35x50 och 45x82 cm

Tora Johansson. Om Tora kan du läsa i Bohusarvet 2020:3. Tora var en av tre generationers finnväverskor, Toras mormor Maria Relfsdotter (1834–1899), Toras mor Magdalena Rutgersson (1877–1952) och Tora Johansson (1912–1992).

Marianne fortsatte som aktiv vävare fram till 2016, då ned-satt syn och annan kroppslig sjukdom hindrade henne från fortsatt arbete i vävstolen.

Marianne har förmedlat sitt vävkunnande till dotter och dotterdotter.

I december 2018 avled maken Ingemar vid 88 års ålder efter en mycket kort sjukdomstid. Sedan februari 2021 är Marianne bosatt på Klövedals äldreboende, där hon kommit att trivas allt bättre. Hon lever under devisen "Man skall inte sörja det man saknar, utan glädjas åt det man har."

Text och foto Tom Lundin

En skadad större väv har kunnat användas till fyra kuddar med måttet 40x40 cm.

Marianne Kristiansson vid sin vävstol i augusti 2017.

Ett lite annorlunda motiv i form av julänglar som Marianne Kristiansson vävt. Mönstret är skapat av Mariannes dotter Marie. Väven mäter 27 x 27 cm.

Marianne Kristiansson framför sin favoritväv som hon vävde 2001. Fotot taget i juli 2021.

Referenser

Arlenborg, Ingrid & Feltzing, Ulla (1973) *Finnväv som den vävs i Bohuslän*.

Christensson, Hans (2016) *Dubbelväv i Norden*.

Johnson, Astrid & Håkansson, Bengt (1980) *Bohusländska saker*. i Bohuslän i våra hjärtan, Göteborgs-Posten.

Kristensson, Marianne (2019) *Personlig kommunikation*.

Lundin, Tom (2017) *Den bohusländska finnväven – ett nytt samlarområde?* SamlarNytt, nr. 4

Lundin, Tom (2020) *Tora Johansson – finnväverska från Tjörn*. Bohusarvet, Nr. 3.

Bohusläns hembygdsförbunds årsmöte

Även i år genomfördes förbundets årsmöte i digital form på grund av pandemin. Delar av förbundets styrelse samlades på Bohusläns museum den 10 oktober och medlemsföreningarna kunde delta i årsmötet digitalt. I årsmötet deltog också Bohusläns museums chef Annette Prior och museets utställningsproducent och projektledare för MOD2021, Jenny Gillerstedt.

Hembygdsförbundets styrelse

Ingrid Kennborn omvaldes till ordförande för förbundet. Styrelsen för 2021–2022 består av: Christer Andersson, Henån, Ann-Sofie Bernhardsson, Mollösund, Mats Ekberg, Åstol – vice

ordförande, Karin Hjärpling Karlsson, Strömstad, Gun Jarnedal, Brastad, Gunnar Klasson, Uddevalla, Berit Mellgren, Hällevadsholm – vice ordförande, Anna Olsson, Bokenäs, Fredrik Olsson, Säve, Lars-Olof Olsson, Kungälv, Lars Rydbom, Uddevalla, Lars-Inge Stomberg, Jonsered samt Eva Tisell, Hällevadsholm – kassör.

Övriga förtroendevalda

Valberedning: Maria Fast, Hjärtum sammankallande, Ingvar Bragd, Råda samt Karl Axel Åkesson, Tjärnö. Revisorer: Henry Bäckström, Uddevalla, och Hans Blomstrand, Brastad (nyval) båda ordinarie, Ingvar Bragd, Råda och Eivor

Kristinsson, Kville (nyval) båda ersättare.

På egen begäran lämnade följande förtroendevalda sin plats till förfogande: Ulla Tisell, sammankallande i valberedningen och Ingvar Ekbrand, ledamot i valberedningen. De båda har ingått i valberedningen i nära 15 år. Torsten Sahlgren, revisor, avgick också på egen begäran.

Vid förbundets sista styrelsemöte för året, som hölls i Skolhuset på Gustafsberg i Uddevalla, skedde avtackningar av förtroendevalda. Ulla Tisell och Torsten Sahlgren hade förhinder att delta och kommer att avtackas vid ett annat tillfälle.

Text och foto Marika Russberg

Ingrid Kennborn, ordförande i Bohusläns hembygdsförbund, avtackar Björn Jönsson, tidigare kassör i förbundet (till vänster), och Ingvar Ekbrand, tidigare ledamot i förbundets valberedning (till höger).

Insektsnyckel i fickformat lanseras

Ny hjälp för att snabbt identifiera några av de vanligast förekommande skadeinsekterna i Sverige.

Skadeinsekter kan ha namn som fjällborstsvansar, klokrypare, tjuvbagar och ängrar och detta är djur som vi inte vill stöta på i byggnader eller till exempel bland föremål. Skadedjur kan orsaka omfattande skador på samlingar, arkiv och byggnader om de inte upptäcks i tid.

För att underlätta identifiering av skadedjur har Riksantikvarieämbetet och PRE-MAL, de svenska museernas, bibliotekens och arkivens skadedjursgrupp, i samarbete med Svensk Byggtjänst tagit fram *Insektsnyckeln – våra vanligaste skadeinsekter*, en praktisk

liten skrift som är enkel att ha till hands. Den består av en samling kort sammanbundna med en karbinhake och ett förstoringsglas. På varje kort finns en bild och kort information om en insekt, totalt 41 vanliga insekter. På baksidan finns en QR-kod till Riksantikvarieämbetets hemsida där det finns fördjupad information för varje insekt med tips om hur angrepp kan förebyggas och åtgärder om skadan redan är skedd. Här finns också information om riskhantering och förebyggande arbete mot skadedjur och mögel.

Källa Riksantikvarieämbetet

Med insektsnyckeln följer ett litet förstoringsglas och en karbinhake att sätta i bälte eller nyckelring.
Foto Carola Häggström (CC BY)

Bohusläns museum under pandemin

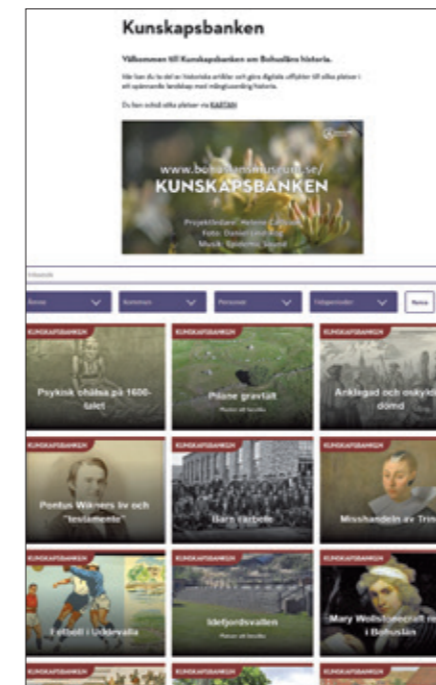
Bohusläns museum följer myndigheterna och regeringens information löpande och agerar därefter. Information om våra evenemang och förhållningssätt kan därför under tiden variera, aktuell information finns på museets hemsida, bohuslansmuseum.se

Det är fortfarande en pandemi i samhället och det präglar arbetssättet för alla evenemang och initiativ så att du kan känna dig tryggare hos oss.

Kunskapsbanken och tillgängliga kulturmiljöer

En glädjande nyhet för alla er som älskar historia! Nu lanseras Kunskapsbanken om Bohusläns historia på bohuslansmuseum.se. Samtidigt visas en utställning med smakprov från Kunskapsbanken i museets utställning Utgångspunkten.

Kunskapsbanken är en omfattande och expanderande databas fylld av intressanta historiska artiklar med berättelser, filmer, fotografier och källor om vårt historiska och spännande Bohuslän. Du kommer möta berättelser om platser, kvinnor, män, barn och socialt utsatta. Både välkända men också levnadsöden som varit dolda i arkiven.

Utställning i Utgångspunkten

En utställning på museet med smakprov från Kunskapsbanken och projektet Tillgängliga kulturmiljöer. Här kan du ta del av historiska berättelser och filmer från platser att besöka och se föremål med koppling till berättelserna. Allt detta kan du också läsa vidare om i Kunskapsbanken på museets hemsida. Tillsvidare

Vi fåglar

Coronapandemin har inneburit att människor vistas allt mer utomhus och intresset för djur och natur ökar. I utställningen möter du en grupp av de vilda djur som finns nära oss hela året – fåglar. Alla har vi någon relation till våra vingbärande vänner och nu har du chansen att bekanta dig mer med deras värld. Vi intar fåglarnas perspektiv i en humoristisk och tankeväckande utställning fylld med fåglar och en spännande multimediaupplevelse.

Till 9 januari 2022

Ingela Ihrman

– A Great Seaweed Day

I utställningen finns stora skulpturer inspirerade av sjögräs. Ihrmans konstnärskap befinner sig mestadels i ett gränsland mellan skulptur, installation, video och performance, där relationen mellan människa och andra arter utgör en genomgående tematik.

Till 16 januari 2022

Bohussalongen 2021

Nu är det återigen dags för Bohussalongen! I år har salongen inget övergripande tema, konstnärerna har skapat fritt under främst de minst sagt speciella åren 2020 och 2021. Resultatet är flera tredimensionella verk och en stor spridning av uttryck i bildkonsten.

Till årets Bohussalong lämnades totalt 214 verk in av 108 konstnärer. Nu är jurybedömningen klar och 88 verk av 68 konstnärer har valts ut. Salongens äldsta deltagare är 89 år och den yngsta är 22 år.

Till 13 januari 2022

Digitala utställningar MOD2021

Om den kvinnliga rösträttskampen i Bohuslän, i Sverige och i världen. Om de modiga människor som engagerade sig och vigde sitt liv åt att vi idag skulle kunna leva i ett mer jämställt samhälle. På mod2021.se kan du utforska denna viktiga del av vår historia, möta människorna, få reda på mer om händelserna och också göra din röst hörd!

Reality Check Covid 19

På vilket sätt har coronaviruset påverkat ditt liv? Vi vill ha dina tankar och berättelser. Vilka utmaningar och kanske möjligheter har den här speciella situationen fört med sig i ditt liv. Genom att fylla i ett formulär på museets hemsida bohuslansmuseum.se bidrar du till att berika vår kunskap om livet under pandemin. Din historia är viktig.

Digital: Art Attack

– 52 samtida konstnärer

Sommarens utställning *Art Attack* är inte längre möjlig att besöka fysiskt, men du kan fortfarande besöka den digitalt på bohuslansmuseum.se Utställningen föddes ur coronakrisen, då vi fick ändra planerade utställningsprogram och hoppas nu att utställningen kan fungera som en ”konstattack” för att stimulera våra sinnen på ett förhoppningsvis positivt sätt i en osäker tid. Just nu när vi själva och världen i stort möter utmaningar kan konsten bidra till reflektion och perspektiv på vår tillvaro kring eviga existentiella frågor. I utställningen presenteras hela 52 samtida konstnärer, där många av dem lämnat avtryck i det svenska konstlivet under de senaste decennierna.
Till 31 december

Nathalia Edenmont – Seasons

Med ett effektivt bildberättande och med sitt ibland provocerande innehåll har Nathalia Edenmonts verk ofta väckt uppmärksamhet och skapat debatt. På museets hemsida bohuslansmuseum.se kan du uppleva en 3D-utställning av Nathalia Edenmont.

Till 11 april 2022

BOKTIPS

Årets hembygdsbok, Årets hembygdsskrift och Årets övriga publikation 2020

Varje år utser Bohusläns hembygdsförbund publikationer, i år för 15:e året i rad, bland medlemsföreningarnas utgivning. En jury läser inkomna publikationer utifrån ett antal kriterier, som bland annat läsbarhet, bildåtergivning, layout och ämne. I år deltog 22 publikationer, men medlemsföreningarna ger ut många fler varje år. Föreningarnas publikationer är en del av kulturarvsföreningars viktiga och värdefulla verksamhet, publikationerna innebär att berättelser om platser, människor och händelser bevaras och inte sällan att ny kunskap presenteras samt att kunskap tillgängliggörs. Allt detta bidrar till vårt gemensamma minne och kulturarv.

Årets hembygdsbok 2020 är i år 2 böcker

Getingsommaren

Av Leif Jebsen.

Utgiven av Partille hembygdsförening

Motivering:

Sommaren 1959 var rekordvarm och gick också till historien som en sommar med ovanligt många getingar – Getingsommaren.

Denna sommar fyllde författaren, kallad Feffe, 10 år och detta var den bästa sommaren hittills i hans liv. Livet var fortfarande ett spännande äventyr fyllt av indianer och cowboys, pillbågar och knallpulver, Elvis och Ingo, månkraketer och serietidningar och sommarlov och getingar.

Berättelsen om tiden, om personer och platser i Partille berättas ur barnets perspektiv och här finns hög igenkänning för de som var med på den tiden. Boken berättar också om tiden och de stora händelserna utanför Partille – från till exempel kapprustningen som pågick i den stora världen till den lilla historien om påhittighet, frihet från föräldrar och känslan av att sommarlovet var oändligt.

Vykort som visar vägen

Av Karl Löfgren.

Utgiven av Marstrands hembygdsförening

Motivering:

Karl Löfgren samlar på vykort och ur sin stora samling har han valt ut ett 100-tal vykort från olika tider med motiv från Marstrandsön och Koön. Utifrån dessa vykort ger Karl tips på promenader på Marstrandsön och Koön.

Information, berättelser och betraktelser, med vykortet som extra krydda, blir en tilltalande helhet och lockar både till att läsa boken och inspirerar till att besöka platserna i verkligheten.

Ett extra plus för recepten med Marstrandsanknytning.

Årets hembygdsskrift 2020

Träbiten 190. Snipor byggda på Orust

Constable - prämar

Evert Taubes båt

Utgiven av Föreningen Allmogebåtar

Motivering:

Det är en imponerande utgivning som Föreningen Allmogebåtar producerat. I Träbiten nummer 190 berättas om snipor byggda på Orust, och det är många det.

I skriften får vi möta människorna och platserna och inte minst båtarna – det hela är intressant och fint skildrat.

Och visst ger det också en extra dimension att få läsa om Evert Taubes båt.

Skriften är en smakfull blandning av text, bilder, illustrationer, målningar och lite till.

Årets övriga publikation

Fem berättelser från Grebbestad förr i tiden. No. 6 och 7

Utgivna av Kulturföreningen Gamla Grebbestad

Motivering:

I skrifterna berättas, som titeln anger, om förr i tiden i Grebbestad.

I ord och bild får läsaren möta personer och i fantasin besöka platser, både de som inte längre ser ut som då, men också de som gör det.

Blandningen av fem berättelser om olika saker gör att det finns något för alla. Fakta, minnen och skrönor i en skön blandning.

Skrifterna har ett trevligt tilltal och ett behändigt format, att till exempel ta med på en vandring i samhället.

Matarvet – bok och podd

En bok och en podd från Göteborgs universitet tillsammans med kulturarvsinstitutioner i Västra Götalandsregionen sätter ljuset på vårt matarv. Vad äter vi, och när, hur och varför? Mat hör ihop med människans överlevnad, men också med sociala mönster – kring maten skapas möten, upplevelser och traditioner. Det gäller såväl framtagning av råvaror som tillagningen av maten och rutiner kring måltiden. Med Matarv visas lokala sammanhang om matberedning, förvaring av mat och olika sätt att laga mat samt vårt synsätt och förhållande till mat idag. Mat är både ett immateriellt och ett materiellt kulturarv.

Forskarna ser tydligt hur vårt förhållande till mat förändrats. Under krigsåren

på 1930 och 1940-talen med brödkravaller i Göteborg handlade det om att få tag på mat och äta sig mätt. Idag är olika dieter och allergier en del av vår personlighet och identitet. Men en sak har inte förändrats: klasskillnaderna består när det kommer till våra matvanor.

Boken Matarv berättar om mat som kulturarv och i Matarv-podden handlar det om allt från skolmat genom tiderna till internettrenden Mukbang och allt däremellan.

Boken Matarv: berättelser om mat som kulturarv som är resultatet av ett samarbete mellan forskare på Göteborgs universitet och kulturarvsinstitutioner i Västra Götalandsregionen.

Årstafruns dagböcker

Årstafruns dagliga anteckningar mellan 1793 och 1839 är ett unikt dokument och en källa till hur livet på en herrgård levdes i Sverige vid tiden. Årstafrun var Märtha Helena Reenstierna, som levde 1753 till 1841. Hon var gift med ryttmästaren Christian Henrik von Schnell och Märtha Helena födde åtta barn, varav bara ett, Hans Abraham, levde till vuxen ålder.

I dagboken finns antecknat vad som hände på Årsta gård utanför Stockholm, hur livet som herrgårdsfru var, om familjen, om händelser i societetslivet, i grannskapet och ute i världen samt 14 500 väderobservationer. Dagböckerna, som

omfattar ett stort antal volymer ärvdes inom hennes familj och överlämnades till Nordiska museet 1946. Årstafruns dagböcker är digitaliserade och kan läsas via Nordiska museets hemsida.

Ring av guld med miniatyrporträtt föreställande Årstafrun, Märtha Helena Reenstierna. Detta var den första kända bilden på Årstafrun och porträttet upptäcktes först 2008. Målrat 1796 på ben i gouacheteknik av Jacob Henric Rönngren (1756-1822) och avsedd som gåva till maken ryttmästaren Christian Henrik von Schnell på hans namnsdag den 13 november 1796.

Ur Nordiska museets samlingar

NOTISER

20 miljoner i extra stöd till ideella kulturarvsaktörer

Riksantikvarieämbetet har fördelat 20 miljoner i krisstöd till ideella verksamheter inom kulturarvsområdet. Pandemin har medfört negativa konsekvenser för ideella kulturarvsaktörer och syftet med stödet är att mildra de ekonomiska konsekvenserna och stimulera framtida verksamhet. Bidraget fördelas till 365 föreningar och stiftelser över hela landet. Totalt har det inkommit 383 ansökningar. Många arbetslivsmuseer och hembygdsföreningar har sökt bidrag. Alla som har uppfyllt de grundläggande förutsättningarna har beviljats bidrag.

Flera av Bohusläns hembygdsförbunds medlemsföreningar har fått bidrag.
Källa Riksantikvarieämbetet

Arkeologiska fynd ger ny kunskap om 1600-talets Göteborg

Arkeologer vid Göteborgs stadsmuseum har genomfört arkeologiska undersökningar nära Järntorget i Göteborg, i kvarteret Röda bryggan där bostäder ska byggas. Arkeologerna förväntade sig att hitta delar av Göteborgs gamla bastion, men istället upptäckte de något som gör att kartan över 1600-talets Göteborg behöver ritas om och som ger ny kunskap om stadens tidiga försvarshistoria. Arkeologerna fann välbevarat timmer från 1600-talet, 20 meter långa stockar som utgjorde fundament till en smal vägbank som ledde in i staden. Vägen var en viktig del i försvaret av Göteborg.

Nu väntar arkeologerna på svaren från dendrokronologiska analyser av timret för att få veta mer om dess ålder.

Källa Göteborgs stadsmuseum

Göteborg 1644

Karta från Lantmäteriets Historiska kartor

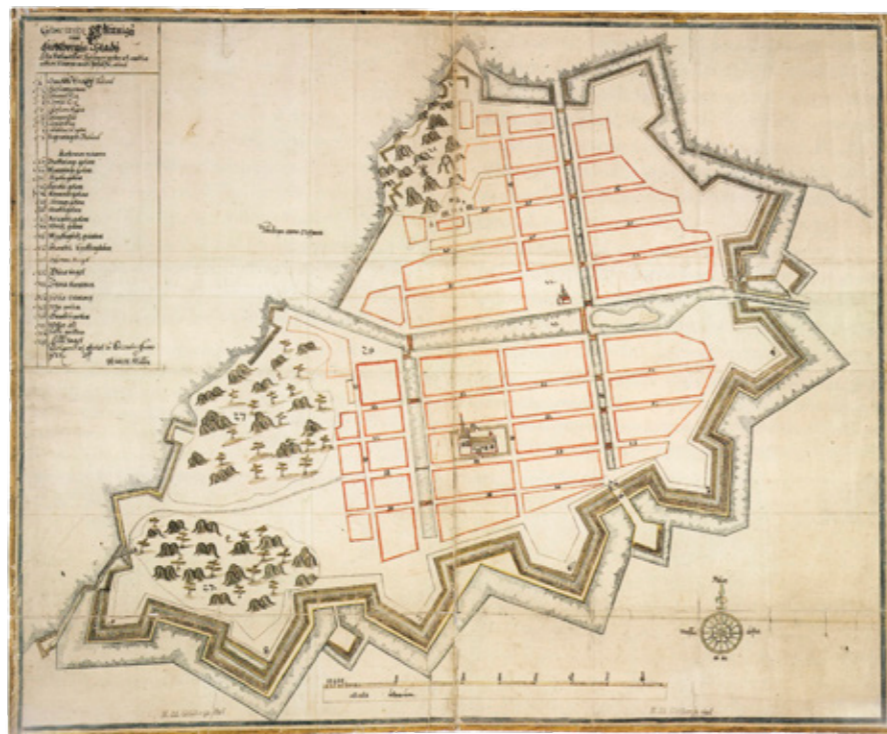
SVERIGES KULTURRESERVAT – från norr till söder

Riksantikvarieämbetets folder som presenterar några av kulturreservaten i Sverige

Få nya kulturreservat

Kulturreservat är ett sätt att bevara historiskt viktiga miljöer i Sverige. Sveriges första kulturreservat bildades år 2000 och var Åsens by i Jönköpings län. Ett par år senare konstaterade Riksantikvarieämbetet att behovet av nya kulturreservatsbildningar var påtagligt och

att det var rimligt med cirka tio nya statliga kulturreservat per år. Men under 2010-talet har endast något enstaka kulturreservat tillkommit. Den främsta anledningen till detta är brist på resurser, både från länsstyrelsens sida och vad gäller den praktiska skötseln. Det finns inga särskilda statliga anslag

för varken bildande eller förvaltning av kulturreservat.

Idag finns det 45 kulturreservat i Sverige, varav 35 har beslutats av länsstyrelser och 10 av kommuner. Kulturreservaten finns spridda över hela landet.

Kulturreservat i Västra Götaland: Åsnebyn, Gräfsnäs slottspark, Gunnebo, Ramsholmens odlingslandskap och Vallby Sörgården.

Källa Riksantikvarieämbetet

Museer ska få skänka bort föremål

Museer ska få större möjlighet att skänka bort föremål. Regeringen har gett Riksantikvarieämbetet i uppdrag att utreda om statliga museer ska få donera föremål med ett begränsat kulturhistoriskt och vetenskapligt värde till mottagare som inte är andra museer. Idag får museer i offentlig regi endast donera föremål till andra museer som också är offentligt finansierade.

Källa Sveriges Radio

Alla skolelever har inte samma tillgång till kulturarvsinstitutionerna

Museer, arkiv och världsarv både utgör och förvaltar vårt gemensamma kulturarv. De rymmer fantastiska kunskapsmängder och kan fungera som alternativa lärmiljöer. Här finns en enorm potential för skola och utbildningsinstitutioner och omfattande samverkan finns idag. Kulturarvsinstitutionernas verksamhet kan bidra till skolans demokratiuppdrag genom att eleverna få en fördjupad förståelse för det förflutna och för nuet och bidra till elevernas historiemedvetande, inte minst genom att konkretisera abstrakta begrepp som källkritik och historiebruk. Genom att fungera som alternativa lärmiljöer och möjliggöra ett annat slags lärande kan kulturarvsinstitutionerna väcka intresse hos eleverna och stimulera en livslång lust att lära.

Men undersökningen visar att alla elever inte har samma tillgång till kulturarvsinstitutionerna. Det saknas också tydliga strukturer som underlättar samverkan mellan skola och kulturarvsinstitutioner.

Källa Riksantikvarieämbetet

Sveriges hembygdsförbund kritiskt till nytt regelverk om bygglov

Sveriges hembygdsförbund har en rad synpunkter på Finansdepartementets betänkande Ett nytt regelverk för bygglov. Det gäller exempelvis att det även i fortsättningen är viktigt att pröva om skyltar och ljusanordningar är lämpliga i ett område. Sveriges hembygdsförbund menar att förändringen kan påverka det offentliga rummet negativt, exempelvis genom att starka ljussken kan påverka både djurlivet och bostäder invändigt. Dessutom efterlyser Sveriges hembygdsförbund rivningslov för byggnader på landsbygden samt ett extra anslag till de som saknar antikvarisk kompetens.

Källa Sveriges hembygdsförbund

Nytt kulturhus öppnat – ett digitalt kulturhus

I en av Hötorgsskraperorna i centrala Stockholm öppnade ett digitalt kulturhus i november. Kulturhuset består av 7 000 kvadratmeter i sju våningar och har som mål att bli en mötesplats för den digitala generationen. I kulturhuset ska finnas allt från samarbetsytor för spel- och musikutveckling till restauranger och en nationalarena för e-sport. En av personerna bakom satsningen är Björn Ulvaeus.

Källa Sveriges Radio

Sveriges hembygdsförbund positivt till förbättrad information om artskydd

I ett yttrande till regeringen är Sveriges hembygdsförbund positivt till förslagen i regeringens utredning om artskydd som gäller översynen av register samt tillgängliggörande av dessa. Sveriges hembygdsförbund påpekar samtidigt att befintliga äggsamlingar, som exempelvis kan finnas i hembygdsföreningarnas samlingar, behöver få finnas kvar. Däremot kan det behövas en registrering som hjälper att förhindra nya olagliga äggsamlingar.

Källa Sveriges hembygdsförbund

Bohusarvet

Tidskrift för Bohusläns hembygdsförbund

Ansvarig utgivare
Mats Ekberg

Redaktör
Marika Russberg, 0522-65 65 14
marika.russberg@bohuslansmuseum.se

Grafisk form och layout
Harri Kantola

Redaktionsråd
Anna Olsson, Marika Russberg och
Lars Rydbom

Bohusläns
hembygdsförbund

Bohusläns hembygdsförbund (Bhf) Bhf är paraplyorganisation för 100 kulturarvsföreningar i Bohuslän och fd Göteborgs och Bohus län. Föreningarna är hembygdsföreningar, gillen, kulturföreningar, släktforskarföreningar, båtföreningar m.fl. Föreningarna arbetar med att bevara, använda och utveckla vårt gemensamma kultur- och naturarv.

Vill du stödja Bhfs arbete? Varmt välkommen som medlem och/eller prenumerant!

Medlemskap/prenumeration
Bohusarvet utkommer med 4 nr/år
Helårsprenumeration 100 kr inkl. porto
Prenumeration ingår i medlemskap i
Bohusläns hembygdsförbund 300 kr/år.

Plusgiro 523188-1 Bankgiro 303-8486
Skriv namn, adress och
medlemskap och/eller Bohusarvet,
eller ring eller maila, se nedan.

Kontakt
Box 403, 451 19 Uddevalla
bohuslanshembygdsforbund@bohuslansmuseum.se
hembygd.se/bohuslan

Bohusläns hembygdsförbunds ordförande
Ingrid Kennborn, ingrid@kennborn.se

/ 0706-94 62 72

Kulturarvskonsulent Marika Russberg,
marika.russberg@bohuslansmuseum.se

/ 0702-38 99 80

Tryck
Risbergs Information & Media AB,
Uddevalla 2021

ISSN 1654-2274

Redaktionen förbehåller sig rätten att redigera
och förkorta insänt material.

